

Mielen vuorovaikutuksellisuus ja vuorovaikutuksen mieli

Gronow, Antti & Kaidesoja, Tuukka (toim.) (2017). Ihmismielen sosiaalisuus. Gaudeamus. 267 sivua.

TEOS RAKENTAA SILTAA kognitiotieteistä yhteiskuntatieteisiin. Tekijät haluavat haastaa individualistisen lähestymistavan ihmismieleen, mutta samalla he arvostelvat niitä sosiaalitieteellisiä lähestymistapoja, jotka eivät noteeraa ihmismieltä koskevaa tutkimusta.

Kirjan toimittajat toteavat aiheellisesti, että ihmismieltä ja sen sosiaalisuutta tutkittaessa yhteiskunta- ja luonnontieteiden vastakainasettelu on paitsi hedelmätöntä myös turhaa. Monet tutkittavat kysymykset ovat luonteeltaan sellaisia, ettei niiden selvittäminen onnistu yksittäisen tieteenalan näkökulmasta. Tilausta on tutkimukselle, jossa tarkastellaan yhtä aikaa vuorovaikutuksen mielellisyyttä ja mielen vuorovaikutuksellisuutta.

Artikkelikokoelman toimittajista Antti Gronow on sosiologi, joka tutkii poliittisia verkostoja muun muassa ilmastokysymyksistä päätettäessä. Tuukka Kaidesoja taas tutkii yhteiskunta- ja kognitiotieteiden suhteita ja yhteiskuntatieteiden tieteenfilosofiaa. Muut kirjoittajat ovat lähinnä yhteiskunta- ja taloustieteilijöitä.

VASTASYNTYNYT MAAILMANKANSALAINEN

Sosiaalisuus on pikemminkin ryhmän kuin yksilön ominaisuus. Se on tehnyt meistä älykkäitä eikä

päinvastoin. Kirjassa sivutaan paikoin rinnakkaisevoluutioteoriaa, käsitystä biologian ja kulttuurisen rinnakkaisesta evoluutiosta. Kulttuurit ovat aikojen saatossa kehittyneet yhteensopiviksi evoluution tuottamien valmiuksien kanssa. Nykyiseen informaatiohyökyn aivot eivät kuitenkaan ole sopeutuneet.

Olemme altruistisia ja moraalisia mutta samalla nurkkakuntaisia olentoja: jyrkkä jako ”meihin” ja ”heihin” estää usein yhteistyön. Lapset alkavat omaksua ryhmäidentiteettejä noin viisivuotiaina, mutta sisäryhmän raja voi olla joustava ja tilannesidonnainen.

Neurotieteilijä Riitta Hari toteaa, että vastasyntynyt on vielä maailmankansalainen, joka reagoi samalla tavoin kaikkien kielten äänneisiin, mutta kulttuurinen eriytyminen alkaa varhain. Havaintomme ovat kulttuurisia. Maise- maakin katsotaan eri tavoin: itäiset kulttuurit katsovat kokonaisuutta, länsimaalaiset yksityiskohtia.

VUORO VAIHTUU SILMÄNRÄPÄYKSESSÄ

Sosiaalista kognitiota on useimmiten tarkasteltu yksilön kannalta, eikä kahden tai useamman henkilön vuorovaikutuksesta ymmärretä vielä paljoakaan. Nopeatahtisessa keskustelussa vuoroa vaihdetaan sekunnin kymmenesosissa, vaikka

yleensä oman lauseen muotoiluun tarvitaan noin puolen sekunnin valmistautumisaika. Keskustelua ei tarvitse aloittaa puhtaalta pöydältä, ja omaa puheenvuoroa valmistellaan ja edellistä kuunnellaan osin samanaikaisesti.

Peilisolujen ja peilautumisen arvellaan olevan tärkeitä paitsi toisen matkimiselle myös toisen ymmärtämiselle. Hari kritisoi populaarikirjallisuuden yleistyksiä, joiden mukaan peilautuminen sellittäisi suurin piirtein kaikki vuorovaikutusilmiöt.

Itsesäätely ja vuorovaikutuksen säätely ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa (s. 72). Seuraamme ja säätelemme omaa tilaamme samalla kun seuraamme vuorovaikutuskumppanin sanoja ja tekoja. Puhuja seuraa jatkuvasti kuulijan katsetta, ilmeitä ja eleitä ja suuntaa puheitaan niiden mukaan, esimerkiksi loiventaan tai terävöittään kannanottojaan. Oman ja toisen tilan jatkuvas- ta seuraamisesta rakentuu toiminnan affektiivinen sävy. Sanoilla,

eleillä ja katseilla, joilla vaikutetaan vuorovaikutuskumppaniin, vaikutetaan myös omaan sisäiseen tilaan.

Tämä kaikki käy tavattoman sujuvasti. Sosiologi Pertti Alasuutari on kiinnittänyt huomiota kykymme käsitellä monimutkaisia asioita rutiinimaisesti: Kykymme selvittää arjesta ei niinkään perustu siihen, että olisimme monimutkaisia tietokoneita. Olemme pikemminkin vesimittareita, jotka kipitävät veden pinnalla pintajännitystä hyödyntäen.

MITEN KULTTUURI LEVIÄÄ?

Kirjan yksi tärkeä käsite on 'sosiaalinen representaatio'. Kognitiotieteessä sillä tarkoitetaan informaatiota kantavaa esitystä, jossa jokin esittää jotakin jollekin. Representaatio on aina tulkintaa jostain toisesta informaation sisältöstä. Sosiaaliset representaatiot ovat arvoja, ajatuksia, mielikuvia, ja käytäntöjä, jotka luovat järjestyksiä. Niiden avulla voidaan orientoitua materiaalisessa ja sosiaalisessa maailmassa, ja myös yhteisön keskinäinen kommunikaatio mahdollistuu. Verkostoanalyysin näkökulmasta ihmisiä tai kollektiivisia toimijoita voidaan ajatella verkoston toisiinsa kytkeytyneinä solmukohtina. Kytökset voivat olla lähes millaisia vain: kommunikaatio, ystävyys, rahavirrat, jäsenyys samassa organisaatiossa. Verkoston rakenne voi vaikuttaa representaatioiden epidemian kaltaiseen leviämiseen.

Kielen roolia sosiaalisissa representaatioissa painottava dialoginen suuntaus perustuu so-

siaalipsykologi Ivana Markován ajatuksiin. Mieli nähdään yksilön mahdollisuutena kommunikaatioon, ymmärrykseen sekä merkien, symbolien ja merkityksen muodostamiseen. Mielen potentiaali aktivoituu sosiaalisesti merkityksellisten kokemusten kautta (s. 117).

Sosiaalisten representaatioiden kohteisiin, kuten esineisiin, asioihin, ihmisiin ja ilmiöihin, liittyy usein epäjohdonmukaisuuksia. Erilaisia ajattelun tapoja ja logiikoita voidaan nähdä paitsi samassa ryhmässä, myös yhden henkilön puheessa. Sosiaaliset representaatiot voidaan kuvata dynaamisina rakenteina, jotka sisältävät niin vallan ja vastarinnan kuin muutoksen ja pysyvyyden. Tässä kohdin olisi voinut viitata myös kirjallisuudentutkijaan Mihail Bahtiniin, joka puhui yksittäisen ilmaisun sisäisestä dialogisuudesta. Tällöin ilmaisussa avautuu joko toiminnan mahdollisuuksia avaavia tai toimintaa lamauttavia merkityksiä.

MITÄ TIEDÄN HEIDÄN TIETÄVÄN

Toimintaa ja orientoitumista ohjaa tietoa eli representaatiota enemmän metarepresentaatio eli se, mitä tiedän tai luulen "heidän" tietävän. Mahdollinen on myös meta-meta-representaatio eli mitä tiedän tai luulen "heidän" tietävän siitä, mitä minä tiedän. Toisten toimintaa tulkittessamme virhepäätelmiin voi johtaa myös taipumus korostaa uskomuksia ja haluja toimintaympäristön piirteiden kustannuksella. Tulkintakehyksen mukaan ihmiset valitsisivat

toimintavaihtoehtoon, joka palvelee parhaiten heidän halujensa toteutumista. Tällöin huomiotta jää muunlainen tulkintavaihtoehto, kuten se, että toiset pyrkivät mukautumaan tilanteen vaatimuksiin tai tekevät kuten yleensä, muita vaihtoehtoja edes harkitsematta.

Muutamissa kirjan artikkeleissa sivutaan rationaalisuusoletuksia ja muuta arkipsykologisointia, jota ei nähdä yksin negatiivisena vaan yhteiskuntatutkijan tärkeänä resurssina. Arkipsykologisoinnille etsitään myös vaihtoehtoja tai täydennystä. Filosofiaa ei ole tässä apua: mielenfilosofian valtavirralla ei juuri ole yhteyksiä psykologiaan, ja toisaalta psykologia on filosofisesti kehittymätöntä (s. 221).

Hajautettua kognitiota käsittelevät artikkelissaan Sami Paavola ja Tuukka Kaidesoja. Rationaalisuudesta kirjoittavat taloustutkijat Topi Miettinen, Marja-Liisa Halko, ja Hannu Vartiainen sekä sosiologin näkökulmasta omissa luvuissaan Erkki Kilpinen ja Petri Ylikoski. Rationaalisten valintojen tekijä on ideaalinen ja keskimääräinen yksilö, ei havaittavissa oleva yksilö.

Ihmismielen sosiaalisuus samoin kuin sen "sisarteos" *Ihmisen mieli* (Gaudeamus 2015) onnistuu esittämään monitahoiset kysymykset yleistajuisesti ja yksinkertaistamatta. *Ihmismielen sosiaalisuutta* voi suositella niille, joita kiehtoo laaja-alainen ja monitieäinen keskustelu mielen ja sosiaalisen kytkeytymisistä.

JUSSI ONNISMAA
dosentti, tietokirjailija
Werka kehitys Oy